

„COMERȚUL ȘI MEDIUL” – O PROBLEMĂ COMPLEXĂ A DEZVOLTĂRII SUSTENABILE

*Diana POPA, drd., Școala doctorală de Economie,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România*

This paper talks about the link between the two components of the binomial: trade-environment since the late '70s to the present. Therefore, the aim of this research is to explain, from a diachronic perspective, in which conditions the above relationship can contribute to economic growth, in particular, and to development in general, of less advanced nations.

First, we present briefly, the positive and/or critical view of literature on the relationship between trade and environment in the last four decades. Then, we define and integrate the concept of sustainable development in the context of this binomial. Moreover, there is a description of the importance of environmental component in the GATT, later in WTO, focusing on the Fourth Ministerial Conference – the launching of the Doha Round. To conclude, we propose to define the key aspects of the binomial trade-environment, with emphasis on Multilateral Environmental Agreements (MEAs) and their significance for the less advanced and developing countries.

Introducere

Comerțul internațional a încorporat o serie de aspecte diferite ale problemelor de mediu încă începând cu anul 1970. Măsura în care chestiunile de mediu le-ar putea afecta pe cele ale comerțului sau vice versa a reprezentat un subiect de dezbateri considerabile pe parcursul ultimilor patru decenii. În cadrul acestei cercetări am încercat să stabilim unele legături dintre comerțul internațional și calitatea mediului prin realizarea unei revizui cuprinzătoare a literaturii de specialitate. Vor fi abordate aspecte, cum ar fi efectele comerțului asupra dezvoltării economice, efectele indirecte și/sau directe ale comerțului internațional asupra calității mediului, dar și rolul organizațiilor internaționale în acest context.

Dezbateri asupra relației dintre comerț și mediu: scurt istoric

Relația dintre comerț și mediu reprezintă una dintre principalele probleme ale literaturii de specialitate atunci când este abordată de cele două categorii de reprezentanți: economiștii de mediu și de ecologi [9; 15]. În timp ce primii consideră că există o relație pozitivă între comerțul liber, creșterea economică și politicile de mediu, a doua categorie critică ipotezele economiștilor de mediu, în special asupra imobilității factorilor de producție.

Discuția pe un atare subiect nu este de actualitate. Aceasta a început la sfârșitul anilor '70 și rămâne încă destul de aprinsă în domeniu. Ca urmare a acestui fapt, în trecut, legătura dintre cele două elemente ale binomului comerț-mediu a fost analizată separat în cadrul organizațiilor internaționale (ONU – Comisii, UNEP, Protocolul de la Kyoto etc.), iar treptat, de către economiști, în cadre teoretice. Astfel, acordurile comerciale, cum ar fi GATT au tratat probleme comerciale, în timp ce politica de mediu a fost aplicată, fie în plan intern (în caz de poluare locală) sau în acorduri multilaterale de mediu separate (în caz de poluare transfrontalieră sau globală) [3, pp. 405-406]. Cei mai mulți economiști au considerat această abordare individuală atât eficientă, cât și prudentă, în același timp. Eficiența rezultă, în principal din faptul că problemele comerciale sunt tratate cel mai bine cu ajutorul instrumentelor de politică comercială, în timp ce problemele de mediu – cu instrumentele politicii de mediu; prudența, în schimb,

reiese din preocuparea că legătura dintre cele două componente ale binomului ar putea încetini negocierile comerciale.

De-a lungul timpului au fost făcute mai multe analize privind legătura dintre cele două componente. Un prim pas a fost realizat de către cercetători precum Conconi și Peroni. Pornind de la mai multe scenarii, aceștia au verificat dacă politica de mediu și cea comercială pot fi unite într-o singură negociere. Rezultatele lor au trimis spre răspunsuri afirmative, doar în cazul unor probleme minore de mediu, observând și un obstacol în calea cooperării pe probleme mai grave de mediu, cum ar fi schimbările climatice [2; 5, p. 56].

În ultimii ani, problemele de mediu s-au oglindit asupra procesului de negocieri comerciale. Observând o astfel de situație, unii autori au susținut ideea potrivit căreia comerțul liber este mai puțin benefic pentru mediul înconjurător din cauza faptului că permite industriilor poluante să traverseze diferite părți ale lumii, unele dintre ele având o politică de mediu mai puțin eficientă [3, p. 405].

Tocmai ca urmare a acestor păreri și viziuni diferite, **relația dintre comerț și mediu** rămâne o problemă complexă și extrem de dezbătută. În ultima perioadă, abordarea acestei legături este fundamentală pentru a realiza o *dezvoltare sustenabilă* în vederea creșterii calității vieții și concilierii dezvoltării economice cu coeziunea socială, dar și protecției mediului. Potrivit lui Emma Broughton, prima mențiune a protejării mediului ca o chestiune politică internațională a apărut în cadrul Conferinței Națiunilor Unite privind mediul uman (Stockholm) care în 1972 a pus bazele dreptului de a beneficia de un mediu de „calitate” [1, p. 341]. Imediat după, a fost creat Programul Națiunilor Unite pentru Mediu (UNEP), iar în 1987, Raportul Brundtland enunța în cadrul Comisiei Mondiale pentru Mediu și Dezvoltare, principiul “*dezvoltării durabile*”. Acesta a căpătat o însemnătate aparte în cadrul UE care a fost implicată activ, atât la nivel comunitar, cât și în cadrul forumurilor internaționale, în discuții și negocieri timp de mai mulți ani pentru a ridica standardul de viață al membrilor săi și al statelor în dezvoltare din afară [7].

Relația comerț-mediul în cadrul sistemului comercial

De la începuturile sale, *GATT* nu a recunoscut în mod direct conceptul de protecție a mediului. Sub presiunea opiniei publice, au fost semnate mai multe Acorduri Multilaterale de Mediu (AMM), dar fără forță juridică. Printre acestea pot fi amintite: Convenția privind Comerțul Internațional cu Specii Sălbatice (1973), Protocolul de la Montréal (1987) care reglementează producția, consumul și importurile de substanțe care afectează stratul de ozon stratosferic, Summit-ul de la Rio de Janeiro (1992), Protocolul de la Kyoto (1997), ulterior cel de la Cartagena (2000) privind biosecuritatea și altele. Însă, începând cu anii 1990, *GATT* a început, la inițiativa țărilor AELS, să se ocupe de problemele legate de mediul înconjurător. Această insistență este explicată concis de către UNDP potrivit căruia în urma cercetărilor efectuate s-a constatat că de facto, comerțul internațional are un impact incontestabil asupra mediului. Producția și schimbul bunurilor și serviciilor pot epuiza resursele naturale și pot produce deșeuri și emisii [19, p. 38]. Datorită acestui aspect, devenise mai mult decât necesar ca legăturile dintre comerț și mediu să fie recunoscute la toate nivelurile, inclusiv în negocieri neoficiale multilaterale. Această recunoaștere datează încă dinainte de Acordul de la Marrakech (1994), iar acum este reflectată în lucrările Comitetului pentru Comerț și Mediu din cadrul OMC. Rolul acestei „instituții” este de a examina relația dintre măsurile comerciale și cele de mediu, în scopul de a promova dezvoltarea durabilă și de a recomanda o serie de modificări corespunzătoare dispozițiilor din sistemul multilateral de comerț [13, p. 301].

Așa s-a ajuns ca în cadrul Acordurilor de la Marrakech (1994) să fie afirmată necesitatea de a colabora pentru o dezvoltare durabilă și de a proteja și păstra mediul înconjurător. Iar pentru a întări acest scop, a fost constituită o instituție abilitată în acest sens, tocmai pentru a supraveghea obiectivele propuse. Potrivit lui Lefort, conceptele de dezvoltare durabilă și protecția mediului prin norme comerciale au ajuns să fie recunoscute abia în cadrul Rundei Uruguay (cazurile ton/delfin și crevete/broască țestoasă) [11].

Totuși, deși unii cercetători, plasează în prim-plan obiectivele GATT, de fapt **Conferința de la Rio** (1992) a fost primul forum internațional unde această relație complexă a fost dezbătută și unde s-au stabilit o serie de acțiuni viitoare, preluate ulterior în discuțiile intens purtate în cadrul OMC, OCDE și UNEP. Cu titlu de exemplu, Preambulul Acordului **OMC** cuprindea referiri la obiectivul de dezvoltare durabilă și la necesitatea de a proteja și conserva mediul înconjurător [5, p. 66]. Mai mult, în cadrul primei Conferințe a OMC de la Singapore (1996) au fost introduse o serie de noi probleme, inclusiv comerțul și mediul înconjurător, comerțul și investițiile, facilitarea schimburilor etc. Însă nu a fost posibilă ajungerea la un consens pe aceste subiecte. Totuși, un raport întocmit de către Comitetul pentru Comerț și Mediu a fost pregătit și aprobat de către miniștrii statelor membre. Potrivit lui Copeland, în cadrul întrunirii, i s-a recomandat organizației să continue cu activitatea de „consolidare a unei relații politice constructive între comerț, mediu și dezvoltarea durabilă” până la o viitoare Conferință Ministerială [3].

În urma dezastrului de la Seattle, tot mai mulți economiști și-au pus întrebarea dacă „schimburile comerciale libere sunt benefice pentru mediul înconjurător?”, iar răspunsul a fost categoric negativ [12; 4]. Ulterior însă, s-a stabilit un cadru teoretic de analiză tocmai pentru a investiga impactul comerțului internațional asupra rezultatelor legate de mediu. Așa s-a ajuns ca pornind de la modelul general de echilibru al comerțului și poluării, răspunsul dat în 1999, să fie modificat radical. Potrivit lui Quenault, eșecul Conferinței de la Seattle a dezvăluit modul în care protecția mediului devenise una dintre pietrele de poticnire în continuarea mișcării de liberalizare a comerțului [17, p. 20]. În această conjunctură, câteva țări din Nord au fost nevoite să susțină includerea standardelor de mediu în cadrul OMC, iar acest pas a fost sprijinit, cu o ostilitate acerbă, de către guvernele din Sud în cadrul următoarei întruniri.

Mandatul de la Doha privind comerțul și mediul

La începutul secolului XXI, **Declarația ministerială de la Doha** (2001) avea să dea un nou impuls dezbaterilor referitoare la cele două componente ale binomului. Mai mult, chiar în Preambulul acesteia este amintit că „*sistemul comercial internațional și protecția mediului pot și trebuie să consolideze reciproc protejarea mediului înconjurător și promovarea dezvoltării durabile*” [20]. În aceste condiții, OMC a fost obligată să coopereze cu organizații internaționale responsabile de dimensiunea dezvoltării (ONU și UNCTAD) și cele de mediu (UNDP) în perspectiva Summit-ului de la Johannesburg (septembrie 2002) privind dezvoltarea durabilă [18, p. 28].

Astfel, Agenda de Dezvoltare de la Doha (ADD) a furnizat un nou mandat pentru negocieri privind o serie de subiecte, inclusiv, pentru prima dată, problemele legate de relația dintre comerț și mediu. Mai mult, în conformitate cu ADD, Comitetul pentru Comerț și Mediu (CCM) a fost împuternicit să înceapă, într-o Sesiune Specială, negocieri care vizează următoarele trei aspecte:

Ū clarificarea relației dintre normele OMC și obligațiile comerciale specifice prevăzute în Acordurile Multilaterale de Mediu (AMM) – relație care constituie o constrângere politică destul de puternică pentru SUA, ca urmare a refuzului de a ratifica AMM și a retragerii din Protocolul de la Kyoto;

Ū acoperirea schimburilor de informații periodice între secretariatele AMM și Comitetele OMC relevante;

Ū reducerea sau după caz, eliminarea barierelor tarifare și non-tarifare privind produsele și serviciile ecologice ^[12, p. 280].

De asemenea, miniștrii au instruit CCM să acorde o atenție deosebită în programul său de lucru și efectelor măsurilor de mediu privind accesul pe piață și acele situații în care de eliminarea sau reducerea restricțiilor și distorsiunilor comerciale ar beneficia comerțul, mediul și dezvoltarea [20; 12, p. 280].

Pornind de la aceste „obiective”, Beatrice Marre afirma că nici un stat membru nu ar trebui să fie împiedicat să ia măsurile necesare pentru a asigura protecția mediului, a sănătății și a vieții populației sale, la nivelul considerat adecvat. Toate acestea ar trebui făcute cu condiția ca măsurile respective să nu fie aplicate într-o manieră discriminatorie sau să constituie restricții „deghizate” în calea comerțului internațional [8, pp. 391-410]. Continuând, putem afirma că integrarea dimensiunii dezvoltării în negocierile privind bunurile și serviciile ecologice este destul de importantă în vederea promovării dezvoltării durabile.

În ciuda acestui deziderat, există câțiva autori mai sceptici, potrivit cărora Runda Doha este îndepărtată de preocupările dezvoltării sustenabile. Argumentele ce susțin o atare afirmație se referă la declarațiile simple, fără angajamente precise (reieșite în timpul Conferinței de la Doha) precum, solidaritatea Nord/Sud care nu a făcut mari progrese, negocierile referitoare la mediu, nefinalizate și mai mult decât atât, eșecul întrunirii de la Cancún care sugerează un viitor sumbru pentru orice încercare de a stabili o relație echilibrată între statele membre [17, p. 11]. Într-o atare situație, este necesară o regândire a instrumentelor de guvernare pentru punerea în aplicare a unei dezvoltări durabile. De asemenea, în cazul OMC, liberalizarea comerțului este o condiție indispensabilă, chiar suficientă, pentru a promova dezvoltarea durabilă.

Una dintre particularitățile relației dintre comerț și mediu este dată de existența unui număr mare de acorduri multilaterale de mediu. Potrivit lui Cottier și Elsig, în 2005, Registrul UNEP menționa existența a peste 200 de tratate internaționale și alte acorduri privind starea mediului înconjurător [5, p. 69]. Unele dintre acestea conțin prevederi comerciale explicite pentru a permite utilizarea restricțiilor comerciale în cazul în care condițiile AMM nu vor fi îndeplinite. Acest lucru a declanșat interesul reînnoit al negociatorilor comerciali pe teme de mediu și în special, pe raporturi juridice dintre OMC și AMM, așa cum sunt reflectate în Declarația de la Doha.

Potrivit unor autori, decizia de a include secțiunea „mediul înconjurător” pe agenda Doha poate fi argumentată pornind de la certitudinea membrilor OMC că liberalizarea comerțului și a mediului nu pot fi excluse reciproc, ci din contra, ar putea consolida mutual și ajuta țările, în special pe cele în dezvoltare, în vederea obținerii unei creșteri economice durabile și dezvoltări susținute ^[10]. Inițial, unele dintre aceste țări au pus la îndoială motivele membrilor-solicitanți al unui astfel de pas, crezând că exporturile lor vor fi restricționate în cazul nerespectării standardelor necesare din țara importatoare. Ca urmare a acestui fapt, agenda a fost circumscrisă.

Însă, în cadrul Runde Doha, membrii OMC au fost chemați să negocieze asupra relației dintre normele OMC existente și obligațiile comerciale specifice, prevăzute în acordurile multilaterale de mediu, cu scopul de a consolida sprijinul reciproc dintre comerț și mediu [5, p. 70]. Cu toate acestea, există numeroase controverse privind problemele legate de cele două laturi ale binomului, iar conflictele pornind de la această relație reprezintă exemple reale (protecția delfinilor prin limitarea importului de produse din ton, protejarea broaștelor țestoase marine pe cale de dispariție și nu doar). Mai mult, potrivit lui Simon Tay, au existat o serie de discuții aprinse privind compatibilitatea AMM cu normele de comerț. Pe de o parte, țările în curs de dezvoltare și-au exprimat

îngrijorarea cu privire la măsurile de mediu non-obligatorii în favoarea țărilor industrializate, iar pe de altă parte, impactul standardelor de mediu, impuse de către țările dezvoltate la accesul pe piețele lor, a reprezentat o altă problemă a națiunilor mai puțin avansate [12, p. 39].

La ora actuală, guvernele negociază standardele internaționale de mediu (SIM) în multe forumuri, separate de negocierile multilaterale privind cooperarea comercială. O coordonare între comunitatea de comerț și mediu există și în discuțiile din cadrul Rundei Doha, însă SIM, în mare parte, rămân domeniul AMM.

Potrivit lui Lombaerde și Puri, dezbaterile dintre politicile comerciale și de mediu existente de 15 ani încoace nu sunt doar necesare din punct de vedere al existenței acestora, ci mai degrabă, ele trebuie să coopereze pentru realizarea unui obiectiv mai larg, acela al *dezvoltării sustenabile* [6, p. 88]. Prin urmare, dezvoltarea durabilă nu reprezintă doar un scop al politicii de mediu, dar de asemenea, al politicii comerciale (după cum se menționează în Preambulul OMC și mai recent, în Declarația de la Doha).

Atât la Singapore, apoi la Seattle și Doha, UE a insistat pentru includerea secțiunii legate de mediu în agenda OMC, dar de fiecare dată s-a ciocnit de rezistența mai multor țări în curs de dezvoltare, în special India, care se temeau de apariția unui „protecționism verde” deghizat [14, p. 519].

Evaluarea impactului comerțului asupra mediului rămâne încă o provocare. Ea poate trimite spre ideea că expansiunea schimburilor comerciale îmbunătățește bunăstarea economică și socială, însă, în același timp, poate aduce consecințe negative pentru mediul înconjurător [19]. De exemplu, intensificarea agriculturii și trecerea la monocultură dă naștere, câteodată, unor avantaje imediate pentru agricultorii exportatori. De cele mai multe ori, însă, poate produce și efecte negative asupra biodiversității și mediului, în general pe termen mediu și lung, care pot conduce ulterior, la degradarea terenurilor agricole.

Însă organizațiile mondiale care sprijină legătura dintre comerț și mediu consideră că protecția mediului este indiscutabil un „*bun public global*” [19; 20] pe care comunitatea internațională ar trebui să îl promoveze și să îl protejeze. Ca urmare a acestui fapt, acestea sunt de părere că este necesar ca OMC să promoveze dezvoltarea durabilă și demnitatea umană și nu doar, liberalizarea comerțului și creșterea economică [19, p. 284]. Organizațiile mondiale consideră, de asemenea, că schimburile comerciale vor conduce la o degradare a mediului și o înrăutățire a standardelor de protecție a mediului, în cazul în care forumul internațional refuză să se implice în totalitate în atingerea obiectivelor stipulate în Declarația Ministerială de la Doha.

Așa cum arată OECD, o abordare integrată a sărăciei, comerțului și mediului este esențială din următoarele motive: degradarea mediului influențează negativ populația săracă, care depinde de resurse naturale în ceea ce privește supraviețuirea; săracii sunt afectați de problemele de sănătate ale mediului (lipsa de apă potabilă, canalizare, poluarea aerului, expunerea la substanțe chimice); expunerile la riscurile de mediu ale populației din zonele rurale [16] etc. Prin urmare, putem afirma că legăturile dintre comerț și mediu se influențează reciproc, iar exemplele în acest caz sunt numeroase [19; 6]. Continuând aceleași idei, Marre consideră că prezervarea mediului constituie o valoare non-piață esențială pentru bunăstarea omului și pentru viitorul acestuia [18, pp. 28-33]. Acesta reprezintă motivul pentru care dreptul internațional al mediului trebuie recunoscut de către OMC. De asemenea, acest cercetător consideră că Runda Doha ar trebui să ia în calcul trei obiective principale privind legătura dintre normele de mediu și cele comerciale și anume:

Ø recunoașterea explicită de către OMC a principiilor de mediu generate de Summit-ul de la Rio (1992) privind dezvoltarea durabilă: principiul precauției,

principiul „poluatorul plătește” și participarea cetățenilor la luarea deciziilor de dezvoltare;

Ø recunoașterea AMM de către OMC și

Ø conservarea instrumentelor de politică de mediu, în special etichetele ecologice.

Atingerea acestor obiective ar conduce la o mai bună protejare a sănătății și a vieții persoanelor și a animalelor, prezervarea vegetației, cu alte cuvinte, la protecția mediului în ansamblul său.

Concluzii

Cazul separării politicii comerciale de cea de mediu a fost puternic influențată de perspectiva cu direcționare a literaturii. Pornind de la acest aspect, instrumentele comerciale sunt preocupate de problemele de comerț, în timp ce politica de mediu încearcă să rezolve problemele de mediu. Mai mult, ca urmare a analizei realizate, putem afirma ideea potrivit căreia compartimentarea comerțului și a politicii de mediu, dar și manipularea lor separată nu este nici posibilă și nici de dorit. În primul rând o mare parte din politica de mediu are implicații comerciale importante, iar o parte semnificativă a politicii de mediu, la nivel mondial, este în sine o politică comercială. De exemplu, comerțul este o componentă-cheie în gestionarea speciilor pe cale de dispariție, în timp ce CITES este mai degrabă un acord comercial decât un tratat de mediu, iar lista exemplurilor poate continua în acest sens. Concluzionând, se poate spune că dezvoltarea durabilă reunește atât, comerțul, cât și mediul, iar apoi se extinde asupra dezvoltării și implicit, asupra reducerii sărăciei.

Mulțumiri

Cercetările au fost finanțate din Fondul Social European de către Autoritatea de Management pentru Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 [proiect POSDRU/CPP 107/DMI 1.5/S/78342].

Referințe bibliografice

1. Broughton, E., Copenhagen: le bilan et l'avenir, *Politique étrangère*, Vol. 2, 2010, pp. 341-353
2. Conconi, P., Perroni, C., Issue linkage and issue tie-in in multilateral negotiations, *Journal of International Economics*, Vol. 57, Issue 2, pp. 423-447, August, 2002
3. Copeland, B. R., Trade and environment: policy linkages, *Environment and Development Economics* 5, 2000, pp. 405-432
4. Copeland, B. R., Taylor, S., *Trade and the Environment: Theory and Evidence*, Princeton University Press, 2005
5. Cottier, Th., Elsig, M. (eds.), *Governing the World Trade Organization. Past, present and beyond Doha*, Cambridge University Press, 2011
6. De Lombaerde, P., Puri, L. (eds.), *Aid for Trade: Global and Regional Perspectives*, United Nations University Series on Regionalism 2, Springer Sciences & Business Media B. V., 2009
7. European Commission, *Europe in figures Eurostat yearbook 2011*, Publications Office of the European Union, 2011
8. Hohmann, H. (ed.), *Agreeing and Implementing the Doha Round of the WTO*, Cambridge University Press, 2008
9. Javadevappa, R., Chhatre, S., International trade and environmental quality: a survey, *Ecological Economics* 32, 2000, pp. 175-194
10. Kessie, E., The Doha Development Agenda at a Crossroads: What Are the Remaining Obstacles to the Conclusion of the Round?, 2010, pp. 361-390, în Herrmann, C., Terhechte, J. P. (eds.), *European Yearbook of International Economic Law 2010*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg
11. Lefort, J.- C., Rapport d'information sur la place des pays en développement dans le système commercial multilatéral, *Assemblée Nationale*, No. 2750, 2000
12. Martin, W., Pangestu, M. (ed.), *Options for Global Trade Reform. A view from the Asia-Pacific*, Cambridge University Press, 2003
13. Mattoo, A., Stern, R. M. (eds.), *India and the WTO*, A copublication of the World Bank and Oxford University Press, 2003

14. Meunier, S., L'Union Européenne, la „mondialisation maîtrisée” et l'épreuve du cycle de Doha, *AFRI 2007*, Vol. VIII, 2008, pp. 513-525
15. Muradian, R., Martinez-Alier, J., Trade and the environment: from a „Southern” perspective, *Ecological Economics* 36, 2009, pp. 281-297
16. OECD, *Trading Up: Economic Perspectives on development issues in the multilateral trading system*, OECD Trade Policy Studies, OECD Publishing, 2006
17. Quenault, B., Le développement durable comme pierre d'achoppement des relations nord/sud au sein des négociations commerciales multilatérales à l'Organisation mondiale du commerce, *Mondes en développement*, Vol. 3, no. 127, 2004, pp. 11-27
18. UE, Rapport d'information sur le bilan de la Conférence ministérielle de l'OMC de Doha, *Assemblée Nationale*, No. 3569, 2002, 31 Janvier
19. UNDP, *Aid for Trade and Human Development: a guide to conducting aid for trade needs assessment exercises*, United Nations Publications, 2008
20. WTO, *Trade and Environment at the WTO*, World Trade Organization Secretariat, 2004